

OSVRTI

Osvrt 1. Kretanja na tržištu rada u Srbiji i EU tokom 2019. i 2020. godine

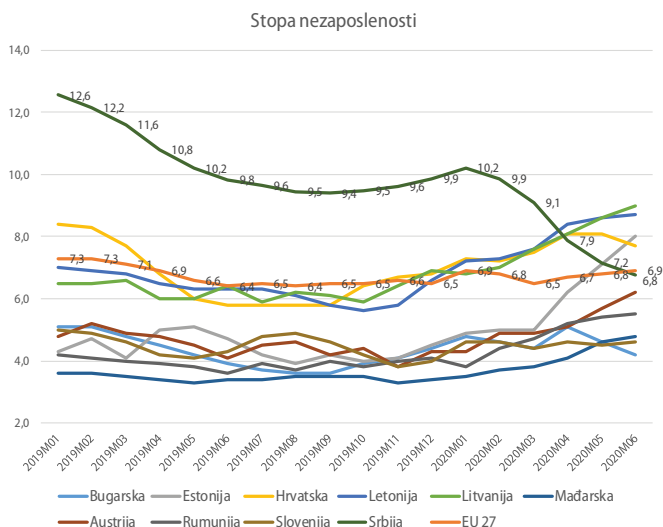
Aleksandra Anić^{1,2}

U ovom Osvrtu bavićemo se kretanjima na tržištu rada u poslednjih godinu i po dana, tj. tokom 2019. i prvih šest meseci 2020. godine. Najpre ćemo prikazati kretanje stope nezaposlenosti u Srbiji i zemljama EU. Potom ćemo analizirati indikatore tržišta rada kojima se meri intenzitet rada, a koji pre pojave pandemije nisu bili često istraživani, kao što su odsustvo sa posla, zastoj na tržištu rada i prosečni nedeljni realizovani časovi rada po zaposlenom na glavnom poslu. Treći deo Osvrta posvećujemo kretanju realnih zarada u javnom i privatnom sektoru u proteklom delu ove godine u Srbiji.

Kretanje stope nezaposlenosti tokom pandemije COVID-19

Iako je pandemija COVID-19 ostavila velike posledice na privredu, posledice na nezaposlenost i dalje nisu naročito vidljive. Razlog je činjenica da promene u nezaposlenosti i zaposlenosti kasne za promenama u ekonomskoj aktivnosti. Dodatni, ključni razlozi za male promene u zaposlenosti i nezaposlenosti, uprkos velikom padu privredne aktivnosti, su: odobravanje državne pomoći privredi u obliku isplate minimalne zarade, odlaganje poreskih i kreditnih obaveza, subvencionisanje odobravanja novih kredita i dr. Sa stanovišta tržišta rada najvažnija je isplata minimalnih zarada od strane države za veliki deo zaposlenih u privatnom sektoru, zahvaljujući čemu posao nisu gubili radnici, koji nisu radili tokom drugog kvartala. Državna pomoć privredi i zaposlenima i kašnjenje prilagođavanja tržišta rada u odnosu na promene privredne aktivnosti su ključni razlozi zašto broj zaposlenih nije značajno smanjen tokom Q2, pa se efekat pandemije još uvek ne vidi na podacima za stopu zaposlenosti. Grafikon 1 prikazuje kretanje stope nezaposlenosti u nekoliko odabranih zemlja EU (Bugarska, Estonija, Hrvatska, Letonija, Litvanija, Mađarska, Austrija, Rumunija, Slovenija) i u Srbiji tokom 2019. i 2020. godine. Stopa nezaposlenosti je tokom 2019. godine bila najveća u Srbiji među navedenim zemljama. Stopa nezaposlenosti u Srbiji je značajno opala tokom 2020. godine, dok je u većini drugih zemalja blago porasla ili neznatno smanjena. Prema poslednjim dostupnim podacima stopa nezaposlenosti u Srbiji je na nivou proseka EU 27.

Grafikon 1. Kretanje stope nezaposlenosti u odabranim zemljama, M01 2019 – M06 2020.

Izvor: Za Srbiju proračun autora na podacima Anketa o radnoj snazi (ARS) i Nacionalne službe za zapošljavanje, za ostale zemlje Eurostat.

Državna pomoć privredi doprinela je privremenom smanjenju stope nezaposlenosti u nekim zemljama, odnosno njenom minimalnom rastu u drugim zemljama, mada je privredna aktivnost u svim zemljama, tokom Q2, imala dubok pad. Prema definiciji Međunarodne organizacije rada, nezaposlena lica su lica koja nemaju posao, aktivno ga traže i spremni su da počnu da rade ukoliko bi im posao bio ponuđen. S obzirom na stroge epidemiološke mere, lica koja su izgubila posao tokom Q2, kao i deo prethodno nezaposlenih lica, nisu mogla da aktivno traže posao, kao i da počnu da rade ukoliko posao pronađu. Shodno tome, lica koja su izgubila posao tokom Q2, ali i deo prethodno nezaposlenih lica usled nemogućnosti da traže posao, tretirana su kao neaktivna lica. Tranzicija lica iz nezaposlenosti u neaktivnost dovodi do smanjenja stope nezaposlenosti. Kvartalna stopa nezaposlenosti je smanjena za 0,3 pp u Irskoj, 1,3 pp u Francuskoj i 0,7 pp u Portugaliji, dok je u Srbiji to smanjenje čak 3 pp u Q2 2020. u odnosu na Q2 2019. Na osnovu trenutno raspoloživih podataka za Q2 2020. smanjenje stope nezaposlenosti je najveće za Srbiju. Kretanje stope nezaposlenosti ne treba tumačiti kao da pandemija i njom izazvana ekonomska kriza nisu imali uticaj na gubitak radnih mesta i rast nezaposlenosti. Jednostavno, ovaj pokazatelj će pokazivati mnogo realniju sliku krajem 2020. i početkom 2021. godine. Do tada, efekte pandemije na tržište rada treba posmatrati kroz dodatne pokazatelje tržišta rada, a kretanje osnovnih indikatora tržišta rada posmatrati sa oprezom.

¹ Univerzitet u Beogradu, Ekonomski fakultet

² Autorka se zahvaljuje uredniku Kvartalnog monitora profesoru Milošku Arsiću na sugestijama i komentarima koji su u značajnoj meri unapredili tekst.

Indikatori intenzivnosti rada tokom pandemije

S obzirom na to da osnovni indikatori tržišta rada nisu u mogućnosti da objektivno prikažu stanje na tržištu rada u periodu pandemije, RZS je u skladu sa preporukama Eurostata izračunao dodatne pokazatelje kao što su: odsustvo sa posla, zastoj na tržištu rada i izvršeni časovi rada. Podaci za Srbiju su za starosni interval 15+, dok su za zemlje EU 15-74.³

Broj zaposlenih odsutnih sa posla se značajno povećao usled smanjenja obima posla zbog epidemioloških ograničenja ili ekonomske krize, dok se odsutnost s posla zbog ostalih razloga smanjila (godišnji odmor, državni ili verski praznici; bolest, povreda ili privremena nesposobnost; ostali razlozi). Dok je broj zaposlenih odsutnih sa posla u Srbiji usled smanjenog obima posla bio 5.200 u Q2 2019, u prvom kvartalu 2020. taj broj je iznosio 68.100, dok je u Q2 2020. iznosio 204.200. Broj zaposlenih koji su bili odsutni sa posla usled smanjenog obima posla se povećao međugodišnje za oko 200.000, odnosno za oko 136.000 u odnosu na Q1 2020. Učešće svih zaposlenih odsutnih sa posla u ukupnom broju zaposlenih je iznosilo 11,4% i to učešće je čak 6 pp veće u odnosu na isti period prošle godine.

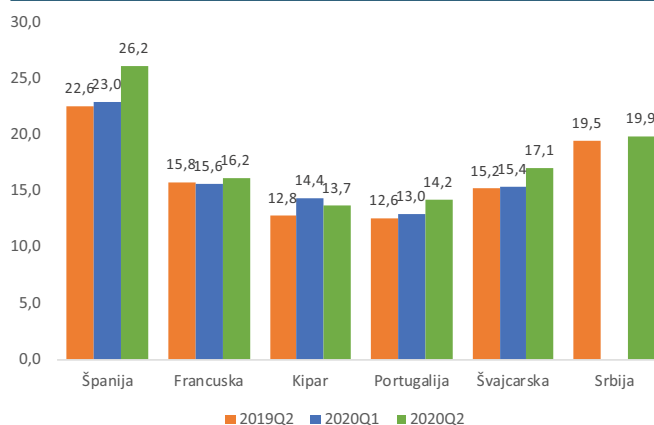
Slična kretanja su ostvarena i na tržištu rada u EU. Prema podacima Eurostata za Q1 2020. u odnosu na Q4 2019. u EU je ostvaren značajan rast broja zaposlenih koji su odsutni sa posla, pre svega kao posledica privremenih otpuštanja (desezonirani rast je iznosio 2 miliona).⁴

Drugi pokazatelj promena na tržištu rada je zastoj na tržištu rada koji predstavlja učešće zbira nezaposlenih; zaposlenih koji rade kraće od punog radnog vremena, a želeli bi da rade više; onih koji traže posao, ali ne mogu da rade; i onih koji mogu da rade, ali ne traže posao, u proširenoj radnoj snazi. Pod proširenom radnom snagom podrazumevaju se svi zaposleni, nezaposleni i potencijalna radna snaga (lica koja mogu da rade, a ne traže posao i lica koja ne mogu odmah da počnu da rade, a traže posao), (ARS, Q2 2020).

Za većinu zemalja EU nisu još dostupni podaci o zastoju na tržištu rada za Q2 2020. godine⁵, stoga ćemo analizu bazirati na nekolicini zemalja za koje su dostupni podaci. Vidimo da je zastoj na tržištu rada povećan u Q2 2020. u odnosu na isti kvartal prethodne godine (Grafikon 2). Taj rast je najizraženiji u Španiji, gde je iznosio čak 3,6 pp, što se slaže sa visokim padom

BDP u ovoj zemlji od čak 22,1% međugodišnje. Zastoj na tržištu rada je i pre pojave epidemije bio u Srbiji veći u odnosu na prosek EU. U poslednje dve godine (2018. i 2019) prosek EU je iznosio oko 14%, dok je u Srbiji bio oko 20% (starosni interval 15-74). Veće vrednosti od Srbije su imale Severna Makedonija i Crna Gora, kao i Španija i Grčka (24-26%).

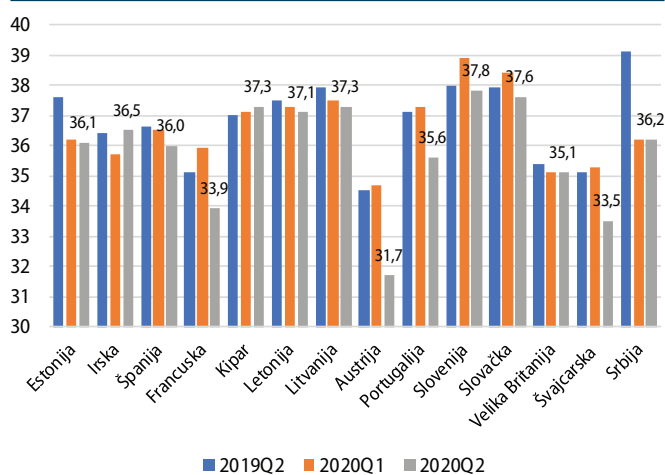
Grafikon 2. Zastoj na tržištu rada, 2019-2020, %

Napomena: Podaci za Srbiju su za starosni interval 15+ dok su za zemlje EU 15-74.
Izvor: Eurostat za EU, RZS za Srbiju

Važan pokazatelj stvarne angažovanosti radnika na poslu je broj nedeljnih časova rada koje radnik provodi obavljajući glavni posao. Prosečni nedeljni izvršeni časovi rada po zaposlenom na glavnom poslu su smanjeni u odnosu na prethodni kvartal i u odnosu na isti kvartal prethodne godine u skoro svim zemljama za koje postoje dostupni podaci ARS. Izuzetak su Kipar i Irska, gde su se izvršeni nedeljni časovi rada čak blago povećali. Najveće smanjenje je zabeleženo u Austriji, gde je smanjenje 2,8 časova rada (-8,1%) u odnosu na isti kvartal prethodne godine i 3 časa rada (-8,6%) u odnosu na prethodni kvartal Grafikon 3.

Grafikon 3. Prosečni nedeljni izvršeni časovi rada po zaposlenom na glavnom poslu, 2019-2020.

Napomena: Podaci za Srbiju su za starosni interval 15+ dok su za zemlje EU 15-74.
Izvor: Eurostat za EU, RZS za Srbiju

3 RZS za bazu podataka Eurostata izračunava ove indikatore za starosni interval 15-74, ali u trenutku pisanja teksta podaci za Srbiju za starosni interval 15-74 još nisu bili dostupni, stoga podaci za Srbiju su za starosni interval 15+, osim ukoliko nije drugačije naglašeno.

4 <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/11070754/3-08072020-BP-EN.pdf/6797c084-1792-880f-0039-5bbbca736da1>

5 Za sve zemlje EU podaci ARS će biti dostupni tokom oktobra prema kalendaru objavljivanja rezultata Eurostata.

Osvrt 1. Kretanja na tržištu rada u Srbiji i EU tokom 2019. i 2020. godine

Vidimo da se promena prosečnih nedeljnih izvršenih časova rada značajno razlikuje po delatnostima (Tabela 1), pa su delatnosti koje su više bile pogođene epidemiološkim merama za prevenciju širenja virusa ostvarile veće smanjenje prosečnih nedeljnih izvršenih časova rada. U delatnosti poljoprivrede, u pojedinim zemljama je došlo čak do rasta prosečnih nedeljnih izvršenih časova rada, u Austriji za 1,3 časa, u Velikoj Britaniji čak za 3,2 časa. Najveći pad prosečnih nedeljnih izvršenih časova rada u Srbiji po zaposlenom je zabeležen u delatnosti usluge smeštaja i ishrane (26% međugodišnje) i u delatnosti umetnost, zabava i rekreacija (21,4% međugodišnje), (ARS, Q2 2020). Veliko smanjenje časova rada je u delatnosti usluga smeštaja i ishrane, u Austriji čak 8,4 časa rada, u Portugaliji 7,6, u Švajcarskoj 7. Većina zemalja je ostvarilo rast nedeljnih izvršenih časova rada u delatnosti zdravstvena i socijalna zaštita. U Austriji, značajno smanjenje realizovanih časova rada je zabeleženo u delatnosti umetnost, zabava i rekreacija.

Tabela 1. Promena prosečnih nedeljnih izvršenih časova rada za ukupnu zaposlenost, Q2 2020/Q2 2019

	A	C	G	I	Q	R
Estonija	-1,8	-0,8	-0,8	-3,2	-0,9	-3,8
Irska	-3,4	-0,9	0,9	-1,3	0,7	0,8
Španija	-0,3	-1,5	-1,2	-3,0	1,1	-1,8
Francuska	-1,1	-1,9	-1,4	-4,9	0,5	-3,6
Kipar	1,1	0,1	0,6	0,0	2,1	8,1
Letonija	-0,5	-0,4	-0,6	0,0	1,3	1,5
Litvanija	-1,0	-1,1	-1,1	-2,5	0,6	1,0
Austrija	1,3	-3,5	-3,2	-8,4	-1,5	-8,5
Portugalija	-0,1	-0,4	-1,8	-7,6	-0,5	-1,5
Slovenija	-2,8	-0,3	0,2	-3,1	1,4	-1,1
Slovačka	-0,7	-0,6	-0,2	-3,0	1,8	-1,1
Velika Britanija	3,2	-0,7	0,4	-0,8	0,7	-0,2
Švajcarska	0,1	-2,4	-3,1	-7,0	-1,1	-4,1

Napomena: A-poljoprivrede, šumarstvo i ribarstvo, C- prerađivačka industrija, G- trgovina na velika i trgovina na malo; popravka motornih vozila i motocikala; I-usluge smeštaja i ishrane; Q-zdravstvo i socijalna zaštita; R-umetnost, zabava i rekreacija.

Izvor: Eurostat

Kretanje zarada u Srbiji u periodu pandemije

Tokom 2019. godine stopa rasta zarada u privatnom sektoru je bila veća nego u javnom sektoru do novembra meseca. Krajem godine, međugodišnja realna stopa rasta u javnom sektoru je bila značajno veća nego u privatnom sektoru, što je bila posledica povećanja zarada u javnom sektoru od 1. novembra 2019. godine za blizu 10%.

Kretanje realnih zarada u periodu pandemije analiziraćemo na osnovu međugodišnjih promena i na osnovu promena u odnosu na prethodni kvartal. Za vreme trajanja pandemije vidimo da su plate u javnom sektoru rasle mnogo brže nego u privatnom sektoru. Realni međugodišnji rast zarada u privatnom sektoru

u aprilu i maju je iznosio 5,7% i 4,1%, respektivno. To je dosta manji rast nego što je zabeležen tokom 2019. godine. Međutim, realni međugodišnji rast zarada u javnom sektoru je bio 10,7% i 9,1% u aprilu i maju, respektivno. Tome je delom doprinelo dodatno povećanje zarada zdravstvenim radnicima od 10% u aprilu 2020, pored prethodnog povećanja od 10% za lekare i 15% za medicinske sestre u decembru 2019. godine, kao i rast zarada krajem 2019. godine od 8% do 15% i u ostalim delovima javnog sektora. Iako je prosečni rast zarada na nivou 2019. godine bio isti za privatni i javni sektor, prosečan rast zarada u javnom sektoru u prvoj polovini 2020. godine je veći u javnom sektoru u odnosu na privatni sektor, 9,6% i 7,4%, respektivno. Međugodišnje kretanje realnih zarada tokom Q2 2020. godine, u odnosu na isti period prethodne godine, značajno odstupa od kretanja realnog BDP-a, pogotovu rast zarada u javnom sektoru. BDP je realno opao za 6,4% međugodišnje u Q2 2020. Međugodišnji podaci o kretanju realnih zarada sadrže efekat prenetog rasta u pretpandemijskom periodu, pa stoga ne odražavaju adekvatno dinamiku zarada tokom pandemije.

Tabela 2. Međugodišnja realna stopa rasta zarada u privatnom i javnom sektoru, u %

	2019		2020	
	Privatni	Javni	Privatni	Javni
Januar	7.3	6.5	7.9	8.2
Februar	7.3	7.8	9.3	8.6
Mart	7.9	6.0	8.5	9.3
April	8.9	7.0	5.7	10.7
Maj	8.4	6.9	4.1	9.1
Jun	7.8	7.3	8.9	11.7
Jul	10.4	10.4		
Avgust	7.9	7.1		
Septembar	12.0	9.6		
Oktobar	10.1	8.4		
Novembar	8.4	13.1		
Decembar	10.9	14.8		
Prosek	8.9	8.7	7.4	9.6

Izvor: Proračun autora na podacima RZS.

Realniju sliku o kretanju zarada u periodu epidemije moguće je dobiti na osnovu poređenja podataka u Q2 2020. sa podacima iz prethodnog kvartala. Zarade su ostvarile manji realni pad u Q2 2020. u odnosu na Q1 2020. godine, 0,3%. Posmatrano prema sektoru svojine, zarade u javnom sektoru su ostvarile realni rast od 0,9%, dok u privatnom sektoru zarade su ostvarile pad od 0,8%. Rast realnih zarada u javnom sektoru posledica je, pre svega, povećanja zarada zdravstvenih radnika za

10% od aprila, dok je pad zarada u privatnom sektoru posledica manjeg obima posla, a time i manjeg broja časova rada zaposlenih.

Kretanje prosečnih zarada u budućem periodu je neizvesno, usled neizvesne brzine oporavka privrede. Realne zarade u javnom sektoru do kraja godine će verovatno ostati nominalno nepromenjene, ali će, usled inflacije, imati minimalan realni pad. Kretanje realnih zarada u javnom sektoru u narednoj godini zavisice od brzine oporavka privrede, ali i od političkih prioriteta. S jedne strane, potreba za snažnim smanjivanjem fiskalnog deficita u narednoj godini, uz moguće rizike od ponovnog razbuktavanja pandemije, kao i potreba da se ostavi prostor za primenu novih stimulansa, upućuje na to da je najadekvatnije da se na početku godine zarade u javnom sektoru zamrznu ili da se povećaju za inflaciju, a da eventualno povećanje usledi u toku godine ako za to budu postojali ekonomski i fiskalni uslovi. S druge strane, usled političkih razloga moguće je očekivati i nešto veće povećanje zarada u javnom sektoru od početka naredne godine. Do kraja ove godine može se očekivati blagi pad realnih zarada u privatnom sektoru. U narednoj godini čak i u slučaju brzog oporavka privrede, rast realnih zarada u privatnom sektoru će verovatno biti znatno manji nego što je bio tokom prethodne dve godine. Ako krajem ove i početkom naredne godine posao budu češće gubili slabije plaćeni radnici, to će delovati u pravcu povećanja prosečnih zarada u privatnom sektoru.

Zaključak

Smanjenje stope nezaposlenosti u Srbiji nije posledica efektivno manjeg broja nezaposlenih koji su pronašli posao i počeli da rade. To je posledica odlaganja traženja posla usled epidemioloških ograničenja i pogoršanih ekonomskih uslova. Svako isticanje ovako niske stope nezaposlenosti kao uspeha ekonomske politike i boljeg stanja na tržištu rada je neopravdano i predstavlja manipulisanje javnosti izvlačenjem pojedinačnog broja iz konteksta. Podsetimo da je nezaposlenost zaostajući indikator ekonomske aktivnosti, što znači da reaguje sa zakašnjenjem na promene u ekonomskoj aktivnosti. Nakon isteka državne pomoći doći će do otpuštanja i rasta nezaposlenosti i/ili neaktivnosti, kao i do suštinskog pogoršanja na tržištu rada.

Indikatori koji su dostupni iz Ankete o radnoj snazi, a koji do sada nisu bili analizirani ni u javnosti ni u akademskim istraživanjima, su veoma značajni za analizu uticaja pandemije na tržište rada. To su zastoje na tržištu rada, odsustvo sa posla prema razlozima odsustva sa posla i prosečni nedeljni stvarni (realizovani) časovi rada na glavnom poslu za ukupnu zaposlenost. Ovi

indikatori pokazuju da je zastoje na tržištu rada povećan, kao i broj odsutnih sa posla usled smanjenog obima posla kao posledica tehničkih ili ekonomskih razloga, dok su nedeljni stvarni časovi rada smanjeni. Smanjenje stvarnih časova rada se razlikuje među delatnostima, pri čemu je značajno smanjenje uočeno u delatnosti usluga smeštaja i ishrane. Podaci Ankete nisu još dostupni za većinu zemalja EU za Q2 2020. stoga nismo u mogućnosti sve ove indikatore da detaljnije poredimo među zemljama.

I pored snažne ekonomske krize, zarade su realno porasle i u javnom i u privatnom sektoru u svim mesecima tokom prve polovine 2020. godine. Međugodišnji rast zarada je izrazit u javnom sektoru, dok je znatno manji u privatnom sektoru. S druge strane, zarade su u Q2 2020. u odnosu na prethodni kvartal ostvarile manji realni pad.

Literatura

Eurostat, (2020), EU labour market in first quarter 2020, Newsrelease Euroindicators 110/2020

RZS, (2020), Anketa o radnoj snazi, Saopštenje br. 237